

XORIJIY MAMLAKATLARDA KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK SUBYEKTLARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI TA'MINLASHDAGI ILG'OR TAJRIBALAR

Vaisov Dilshod Ibodullayevich

Ma'mun NTM o'qituvchisi,
URDU mustaqil tadqiqotchisi, ddvais5@gmail.com

Annotatsiya

Ushbu maqolada xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari raqobatbardoshligini ta'minlashning mamlakat iqtisodiyotiga ta'siri va ijtimoiy ahamiyati hamda ushbu yo'nalishdagi rivojlangan mamlakatlardagi ilg'or tajribalar o'rganilib, zaruriy xulosalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari, KBXT mezonlari, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari raqobatbardoshligi, iqtisodiy inqiroz, integratsiya, kooperatsiya, investitsiya, raqobat muhiti, raqobat ustunligi va boshqalar.

Аннотация

В данной статье исследуются влияние и социальная значимость обеспечения конкурентоспособности малого бизнеса и частного предпринимательства в зарубежных странах на экономику страны, а также передовой опыт развитых стран в этом направлении и приводятся необходимые выводы.

Ключевые слова: малый бизнес и частное предпринимательство, критерии МБЧП, конкурентоспособность малого бизнеса и частного предпринимательства, экономический кризис, интеграция, кооперация, инвестиции, конкурентная среда, конкурентное преимущество и т. д.

Annotation

This article explores the impact and social significance of ensuring the competitiveness of small business and private business entities in foreign countries and the advanced experiences in developed countries in this direction and provides the necessary conclusions.

Keywords: small business and private business entities, kbxt criteria, small business and private business entities competitiveness, economic crisis, integration, cooperation, investment, competitive environment, competitive advantage.

KIRISH

Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga ustuvor yo'nalish sifatida katta ahamiyat berilib, ko'plab samarali islohotlar amalga oshirilmoqda. Bunda asosiy urg'u tadbirkorlik subyektlarining eksportga va innovatsiyalarga yo'nalishiga hamda barqaror raqobatbardoshlik ko'rsatkichlariga ega bo'lishiga qaratilmoqda [1]. Islohotlar soliqqa tortish, moliyalashtirish, eksport bozorlarini o'zlashtirish, investitsiyalarni jalb qilish, innovatsiya va ilmiy texnik ishlanmalarni iqtisodiyotga joriy qilish kabi ko'plab yo'nalishlarni qamrab olgan bo'lib, ularning o'z

vaqtidagi ijrosi va natijaviyligini ta'minlash xalqaro amaliyot va tajribadan foydalanishga asoslanadi. Bugungi kunda mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik (KBXT) subyektlari raqobatbardoshligini oshirishda bir qancha yo'nalishlarda hal qilinishi lozim bo'lgan masalalar mavjudligi ham bu borada xorij tajribasini o'rganib tahlil qilinishiga zarurat yaratadi [2]. Mazkur maqolamizda yuqoridagi islohotlar jarayoni mas'ullari hamda tadbirkorlik tashabbuskorlari uchun foydali bo'ladigan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha xorijiy mamlakatlardagi ilg'or tajribalar mazmun – mohiyatini qisman yoritildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavzuni tadqiq qilish jarayonida bir qancha ilmiy-amaliy ishlanmalar, monografiya va dokladlar, ilmiy-ommabop maqolalardan foydalanildi. Tadqiqot ishida asosiy tahliliy materiallari o'rganilgan adabiyotlar sifatida Aripov O.A.ning "Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi" nomli monografiyasi [3] hamda Abdurahmonov K.X., Shoyusupova N.T., Bakiyeva I.A., Abdurahmonova G.Klar muallifligidagi "Kichik biznesda aholini munosib mehnat tamoyillari asosida ish bilan ta'minlashni takomillashtirish" deb nomlangan kollektiv monografiyasidan [4] ham foydalanildi. Shuningdek, Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi komissiyasining 2021-yil 5-aprelda tasdiqlangan "Kichik va o'rta biznes salohiyatini kengaytirish, tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay raqobat muhitini shakllantirish bo'yicha takliflar" to'g'risidagi doklad mazmunan kichik biznes subyektlarining faoliyatini istiqbolli rivojlanishiga bo'lgan yondashuvlarni shakllantirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlari raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha xorijiy mamlakatlardagi tajribalarni tadqiq qilishda umumlashtirish, segmentlash va tahlil-sintez usullaridan foydalanildi. Shuningdek, tadqiqotning o'ziga xosligini ta'minlash maqsadida alohida xususiyatlarni ajratib olish va taqqoslash kabi tadqiqot metodlari ham qo'llanildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va ularning raqobatbardoshligini ta'minlashga ehtiyoj kichik biznesning makroiqtisodiy inqiroz va inqirozdan keyingi davrlardagi bandlik va aholi daromadlari hamda ehtiyojlarini ta'minlashdagi ijtimoiy roli va ahamiyati orqali kelib chiqdi. Xususan, AQSHdagi 1933-1937-yillardagi buyuk iqtisodiy depressiya vaqtida yirik kompaniyalarning inqirozdan chiqa olmasligi fonida yangi kichik biznes subyektlarining tashkil etilishi natijasida yangi ish o'rinlarini yaratilishi hamda iste'mol bozorini zaruriy tovar va xizmatlar bilan ta'minlanishi kichik biznes va xususiy tadbirkorlik raqobatbardoshligini ta'minlashga davlatning ustuvor vazifasi sifatida qabul qilinishiga olib keldi. Keyinchalik, Yevropa davlatlari hamda Yaponiyada yuz bergan iqtisodiy inqirozlar paytida ham hukumatlar tomonidan kichik biznes rivoji uchun maxsus davlat dasturlari qabul qilinib amalga oshirilishi ham kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini

raqobatbardoshligini ta'minlashda ilg'or tajribalarni shakllanishiga zamin yaratdi. Boshqa ko'plab rivojlangan mamlakatlar ham iqtisodiy taraqqiyotida yuqoridagi yo'nalishda ilg'or tajribalarni o'zlashtirish va takomillashtirish orqali maxsus davlat dasturlari hamda mexanizmlarini amalga oshirdilar.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini raqobatbardoshligini ta'minlashdagi ilg'or tajribalar ko'proq individual ko'rinishga ega bo'lib, ko'pincha tadbirkorlik subyektlari o'z tajribalarini tijorat siri sifatida saqlashni, boshqalar bilan o'rtoqlashmaslikni ma'qul ko'radilar. Shu sababli, ushbu yo'nalishda ko'pincha xalqaro tashkilotlar, birlashma va ittifoqlar hamda mamlakatlar ma'lumotlari asosida ishlash zarur bo'ladi. Mazkur tadqiqot ishimizda Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi komissiyasining 2021-yil 5-aprelda tasdiqlangan "Kichik va o'rta biznes salohiyatini kengaytirish, tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay raqobat muhitini shakllantirish bo'yicha takliflar" to'g'risidagi doklad ma'lumotlaridan foydalanishni maqsadli deb topdik [5]. Shunday qilib, doklad ma'lumotlari asosida "Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti" (tashkilot 1948-yilda tashkil qilingan, a'zolari soni 40 nafar) hisobotlariga ko'ra kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish hamda raqobatbardoshligini ta'minlashni cheklayotgan omillar sifatida quyidagilar keltirilgan:

- moliyalashtirishga kirish, moliyaviy resurslarni jalb qilish muammosi,
- KBXT bankrotlik protsedurasini qat'iy nazorat qilinishi,
- mahsulotlarni sertifikatlash va standartlashtirish muammolari, xususan eksport vaqtidagi majburiy talablar mavjudligi,
- raqamli axborot platformalariga kirish muammolari hamda raqamli iqtisodiyot imkoniyatlaridan foydalanish qiyinligi,
- davlat xaridlari bozoriga kirish qiyinchiliklari va boshqalar.

Yuqoridagi muammoli omillarni bartaraf qilishga yo'naltirilgan kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi faol davlat siyosatini yuritish kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va ularning raqobatbardoshligini ta'minlashga xizmat qilishi dokladda batafsil asoslangan. Shuningdek, kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi faol davlat siyosati uchta bosqichga : mamlakat, tarmoq darajasida hamda individual korxona darajasida bo'linishi ko'zda tutilgan. Bunda mamlakat darajasida integratsion tarzda quyidagi elementlardan iborat bo'ladi:

milliy va mahalliy darajadagi qonunchilik;

kichik va o'rta tadbirkorlik rivojlanish yo'lidagi ma'muriy to'siqlarni bartaraf etish;

mavjud va tayyorlanayotgan Qonun hujjatlarini pozitsiyalardan baholash ularning tadbirkorlik rivojiga ta'siri ;

moliyalashtirish, innovatsion kompaniyalarni moliyalashtirishni o'z ichiga oladi va venchur tadbirkorlik, shuningdek bankrotlik masalasi;

kichik va o'rta biznes rivojlanishi bo'yicha milliy loyihalar tadbirkorlik va ularning boshqa milliy loyihalar bilan aloqasi;

kichik va o'rta tadbirkorlikning rivojlanish vazifalari va vazifalarini davlat idoralari o'rtasidagi aniq taqsimlash, idoralararo muvofiqlashtirish va strategik boshqaruvga ehtiyoj;

raqamli xizmatlar va bozorlarga kirishni ta'minlash, elektron tijorat rivojlanishi;
KBXT subyektlarining tovarlarini, xizmatlarini davlat xaridlariga tizimiga kirishini ta'minlash;

innovatsion kichik biznesni qo'llab-quvvatlash, venchur tadbirkorlik va uning o'zaro ta'siri mexanizmlarini ishlab chiqish;

tadbirkorlarning ayrim toifalarining ijtimoiy xususiyatlarini hisobga olgan holda (masalan, ayollar, yosh oilalar, nogironlar, etnik ozchiliklar, ayrim kasblar vakillari, masalan, advokatlar, stomatologlar, sartaroshlar va boshqalar) ularni qo'llab-quvvatlash shakllari va yo'nalishlari;

KBXTga ko'maklashish doirasida turli dasturlar, platformalar o'rtasida axborot oqimini osonlashtirish;

KBXT korxonalarini qo'llab-quvvatlash dasturlarini rejalashtirish, amalga oshirilishini monitoring qilish va samaradorligini baholash.

Iqtisodiyot va sanoat tarmoqlarida KBXT subyektlarini qo'shilgan qiymat zanjirlariga integratsiya qilish, bozorga kirishni yengillashtirish uchun:

KBXT infratuzilmasini rivojlantirish, kichik va o'rta korxonalar guruhi tomonidan infratuzilma (masalan, omborlar, ishlab chiqarish va ofis binolari, transport yo'llar, biznes-inkubator infratuzilmasi, ushbu elementlarning birgalikda ishlatilishini nazarda tutgan holda);

kichik va o'rta biznes o'rtasida raqobat ustunligini ta'minlagan holda biznes klasterlari va ekotizimlarini shakllantirish;

KBXT subyektlari tomonidan yirik firmalarning biznes modellarini rivojlantirilishini rag'batlantirish, bunda KBXT hamda yirik biznes o'rtasida adolatli shartnoma shakllarini ishlab chiqish, ushbu jarayonda monopoliyaga qarshi siyosat vositalari va komplayensdan foydalanish;

KBXT korxonalarining infratuzilma (essential facilities): materiallar, tarqatish va sotish kanallariga kirish imkoniyatlarini ta'minlash;

KBXT korxonalari o'rtasida autsorsingni faol qo'llash;

KBXT bilan yirik biznes buyurtmalarini bajarish shakllarida oldindan assortimentga belgilangan spetsifikatsiyalar, standartlar va talablar (masalan, shartnomaviy dehqonchilik) dan foydalanish. Ushbu parametrlarni ishlab chiqarish jarayoni boshlashdan oldin belgilash, sifatni ta'minlash standartlarining nazoratini ishlab chiqarish jarayoni davomida amalga oshirish;

yirik biznesning KBXT bilan o'zaro manfaatli ta'siriga asoslangan biznes modellarini baholab borish va barqarorligini ta'minlash;

Alohida kichik yoki o'rta korxona darajasida esa:

xodimlarni doimiy o'qitish;

shartnomaviy tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish;

xalqaro ma'lumotlar bazalari, axborot manbalari va zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish ko'nikmalarini egallash;

kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlari tomonidan korporativ bo'yicha hamkorlikni o'z ichiga olgan biznes modellarni rivojlantirish;

kichik va o'rta korxonalar boshqaruv samaradorligini oshirish, kadrlar va rahbariyat malakasini trening, treninglar, texnik yordam, maslahat asosida oshirish,;

KBXT subyektlari tomonidan mintaqadagi etno-madaniy xususiyatlaridan tadbirkorlikning rivojlanish omili sifatida foydalanish.

Tadqiqot mavzusini kengroq yoritish va tavsiya darajasini oshirish maqsadida yetakchi iqtisodiy davlatlar va an'anaviy tadbirkorlik rivojlangan davlatlar hamda zamonaviy biznes reytingida yetakchi bo'lgan mamlakatlar kesimida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha tajribalar o'rganildi. Bunda o'rganilgan har bir mamlakatning alohida o'ziga xosligini ajratib olishga urg'u qaratildi. Tanlov mamlakatlari sifatida Amerika Qo'shma Shtatlari, Yevropadan Italiya, Fransiya, Germaniya va Buyuk Britaniya davlatlari tanlab olingan bo'lsa, Osiyodan Yaponiya, Xitoy, Turkiya, Singapur va Birlashgan Arab Amirliklarining tarixiy va bugungi kundagi tajribalari namuna sifatida o'rganildi(1-rasm).

Italiyada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha alohida o'ziga xos tajriba, model shakllangan bo'lib, KBXTni belgilash ishchilar soni, kapital qo'yilma, investitsiya hajmi va savdo aylanmasi mezonlari amalga oshiriladi. KBXTni qo'llab-quvvatlash va nazorat qilish maxsus kategoriyalar : mikro, kichik va o'rta korxonalar asosida amalga oshiriladi. Italiya ijtimoiy tadbirkorlikning vatani bo'lib hisoblanadi, shu sababli ijtimoiy tadbirkorlikni qo'llab quvvatlashga alohida e'tibor qaratiladi. Tadbirkorlik subyektlarining ixtisoslashuv asosida birlashtirilishi ularga alohida raqobat ustunligi yaratgan. Italian millatining Ikkinchi jahon urushidan keyin AQSH va boshqa Yevropa mamlakatlaridan mamlakatga qaytishi asosida KBXTning internatsionallashuvi yangi eksport bozorlariga kirish, qo'shimcha moliyalashtirish imkoniyatlari asosida KBXTning raqobatbardoshligini shakllantirgan. Qishloq xo'jaligida va mashinasozlikda bir mahsulot ishlab chiqarishda KBXT subyektlarining birlashuvi, klasterlash Italiyada ham yuqori qiymat zanjirini shakllanishiga, ham KBXT subyektlarining raqobatbardoshligini oshishiga sabab bo'lgan. Mazkur yo'nalishda italyancha o'ziga xos tajriba sifatida "brendingni" keltirish mumkin. Chunki, shimoliy Italiyadagi ko'plab KBXT subyektlari chuqur ixtisoslashuv va innovatsion yo'nalish tufayli brend darajaga chiqib, yuqori darajadagi raqobatbardoshlik ko'rsatkichlariga ega bo'lgan.

Avtomobil tormoz tizimlarini yaratuvchi "Brembo" firmasi bunga misol bo'lib, tashkil etilgan 1961-yildan to hozirgi davrgacha tormozlash tizimlarini yangilanish asosida bu yo'nalishda dunyoda yetakchilikni bermay kelmoqda [6].

Fransiyada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlashda KBXTni belgilash ishchilar soni, kapital qo'yilma, investitsiya hajmi va savdo aylanmasi mezonlari asosida amalga oshiriladi. Mezonlar asosida korxonalarning soliqqa tortish, moliyalashtirish va hukumat tomonidan qo'llab – quvvatlanishi farqlanadi. KBXT rivojlanishi bo'yicha alohida o'ziga xoslik sifatida soha korxonalarining ko'proq ilmiy ishlanma va ixtirolarga yo'nalganini keltirish mumkin. Ya'ni, Fransiyadagi barcha patent va ilmiy guvohnomalarning qariyb 70 foizi KBXT subyektlariga to'g'ri keladi.

1-rasm. Xorijiy mamlakatlarning kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha tajribalari¹

¹ Internet ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi.

KBXTni rivojlantirishda o'ziga xos fransuzcha tajriba mavjud bo'lib, deyarli barcha KBXT subyektlari ochilganidan ikki uch yildan keyin maxsus mezonlar asosida filtrlanadi. KBXT subyektlarini saralash asosida ular faoliyati subsidiyalanadi. KBXT subyektlarining raqobatbardoshligini ta'minlashda davlat tashkilotlari bilan o'zaro hamkorlikning tashkil etilishi ularga qo'shimcha raqobat ustunligini yaratadi. Fransiya raqobatbardosh kadrlar mamlakatidir, chunki maxsus sertifikatlash tizimining faoliyati natijasida barcha kasblar bo'yicha Malaka sertifikati olish imkoniyati yaratilgan. KBXT subyektlari esa sertifikatlar asosida raqobatbardosh mutaxassislarni ishga yollash evaziga alohida raqobat ustunligiga ega bo'ladi.

Germaniyada ham ishchilar soni, kapital qo'yilma, investitsiya hajmi va savdo aylanmasi mezonlaridan kelib chiqib, KBXT subyektlari ajratib olinadi. Shu asosda ularning faoliyati nazorat qilinib, qo'llab quvvatlash ishlari amalga oshiriladi. Germaniyada KBXT samaradorligi va raqobatbardoshligiga kichik biznes va o'rta biznesning xalqaro Federal Ittifoqi ijobiy tarzda ta'sir ko'rsatadi, bunda nafaqat ularning o'zaro integratsiya va kooperatsiyasi, balki maxsus startaplar, axborot va moliyaviy ta'minot imkoniyatlari ham ittifoq yaratadigan raqobat ustunliklari qatoriga kiradi. Germaniyada KBXT subyektlari boshqaruvi qat'iy strategiyaga asoslanadi, ya'ni biznes uzoq yillik maqsadlar asosida quriladi va tashkil etiladi. Bu ham alohida raqobat ustunligini keltirib chiqaradi hamda unga qo'shimcha sifatida KBXT subyektlari ko'proq eksportga yo'naltiriladi. Germaniyada ham xuddi Fransiya kabi barcha kasblar bo'yicha Malaka sertifikati olish imkoniyati yaratilgan. Farqli tarzda, raqobatbardosh nemis kadrlari intizomliroq bo'lib, hisoblanadi, chunki Nemis menejmentida mas'uliyat vazifadan ustun turadi. Bu ham Germaniyadagi KBXT subyektlaridagi raqobatbardoshlikni oshishiga sabab bo'ladi. Shuningdek, biznes yuritishda ochiqlik va Qonuniylik, xodimlar bilan ishlashda adolatlilik va sodiqlik tamoyillariga rioya qilish ham nemis tadbirkorliklariga qo'shimcha raqobat ustunliklari yaratadi. Yangi mahsulotlarni loyihalashda strategiyaga va ekologiyaga xavf yaratilmasligiga ustuvorlik berilishi nemis mahsulotlarida yuqori sifat va raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini shakllantiradi.

Buyuk Britaniyada KBXT subyektlarini guruhlash ishchilar soni va savdo aylanmasi mezonlari asosida amalga oshiriladi. Guruhga qarab soliq solish va moliyalashtirish talablari shakllantiriladi. Bu davlatda KBXT subyektlari uchun moliyalashtirishning barcha yo'nalishlarida qulay sharoit yaratilgan, ya'ni mamlakatning barcha mintaqalarida erkin raqobat muhitida faoliyat ko'rsatuvchi moliyaviy tashkilotlar faoliyat ko'rsatadi. Shuningdek, axborot va konsalting xizmatlari ko'rsatuvchi markazlar ham tashkillashtirilgan bo'lib, ular tomonidan nafaqat mamlakat ichkarisi balki, butun dunyo bo'ylab holda xizmat ko'rsatiladi. 1000 dan ortiq zamonaviy KBXT qo'llab-quvvatlash markazlari Britaniyalik tadbirkorlar uchun muhim raqobat ustunligini taqdim etadi. Yana bir muhim jihat, Britaniyada yirik biznes subyektlari KBXTlarni har tomonlama qo'llab quvvatlaydi, ya'ni yirik biznes kompaniyalari bilan KBXT integratsiyasi yuqori darajada tashkil qilingan. Bundan tashqari, turli yirik kompaniyalar hamda fondlar tomonidan KBXT subyektlari boshqaruvchilari va xodimlari uchun bepul, homiylik asosida kurslar mavjud. Maktab o'quvchilaridan tortib, qayta tayyorgarlik qiluvchilargacha maxsus biznes va kasb

ko'nikmalari uchun o'quv kurslari mavjud bo'lib, umumiy hisobda yiliga 2 mln.gacha kishi mazkur kurslarda ta'lim oladi. Ushbu o'ziga xos tizim ham tadbirkorlar uchun qo'shimcha raqobat ustunligini shakllantiradi.

Amerika Qo'shma Shtatlari kichik biznes subyektlari mamlakati bo'lib hisoblanadi. Dunyoda jon boshiga eng ko'p sondagi KBXT subyektlari mazkur mamlakatda joylashgan bo'lib, tarmoqda har yili qariyb 20 mln. nafar yangi ish o'rinlarini yaratishi bilan ijtimoiy jihatdan ahamiyatlidir. [4] AQShda KBXTni belgilashda tarmoq xususiyati va faoliyatdan kelib chiquvchi differentsiallashtirish yondashuvga asoslaniladi, shuningdek kichik tadbirkorlik subyektlariga federal shtat Qonunlari asosida qo'shimcha talablar ham shakllantirilgan. Tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash ham mamlakat, ham mintaqaviy darajada amalga oshiriladi. Boshqa mamlakatlardan farqli o'laroq, KBXT subyektlari faoliyati venchur kapitaliga asoslangan, yana tadbirkorlar o'ta yuqori raqobat muhitida faoliyat yuritadilar. Mamlakatda monopolistlarga qarshi kurashga davlat darajasida katta ahamiyat berilib, ushbu holat ham KBXT subyektlari uchun qo'shimcha raqobatbardoshlik imko-niyatlarini yaratadi. Monopoliyaga qarshi Qonunlar doirasida doimiy tarzda tovar va xizmatlar bozorlarida raqobat darajasi o'rganilib boriladi hamda monopol tashkilotlarni bo'lish va maydalash bo'yicha tizimli ishlar tashkil qilindi. Xususan, dunyoga mashhur Google kompaniyasining ham axborot qidiruvi tizimi va reklama bozoridagi monopol mavqei tufayli parchalanishi bo'yicha amaliy ishlar boshlangan [7]. Dunyoning eng yirik iqtisodiyoti har jabhada xorijdan migrantlarni o'ziga jalb qiladi va mamlakat alohida tarzda immigrantlar biznesini qo'llab quvvatlash orqali raqobatbardosh va talabgor tovar hamda xizmatlar ishlab chiqarilishini ta'minlaydi.

Yaponiya ham kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha o'ziga xos ijobiy tajriba va xususiyatlarni jamlagan. Ishchilar soni va ustav kapitali asosida KBXT tasniflanib, shu asosda tadbirkorlik subyektlari qo'llab quvvatlanadi. Yaponiyada o'ziga xos yirik korporatsiyalar va KBXTning piramidasi (kooperatsiyasi) tashkil qilingan bo'lib, bu jarayon uzoq muddatli tarix va an'analarga ega. Samuraylik effekti esa yapon tadbirkorlarini raqobat kurashida g'olib bo'lishga undagan bo'lib, bunga Yamaha brendining muvaffaqiyati misol bo'la oladi [8].

Korporatsiyalar rivojlanishi natijasi o'laroq, mamlakatda dunyoga mashhur yapon menejmenti modeli shakllangan bo'lib, bu holat "kayzen effekti" sifatida mamlakat KBXT subyektlari rivojiga, raqobat ustunliklari shakllanishiga imkon yaratgan. Yaponiyada tadbirkorlarni saralash asosida qo'llab quvvatlash maqsadida KBXT subyektlari o'rtasida muntazam tanlovlar o'tkazilishi ham ularda raqobatbardoshlik darajasini oshishiga muhim ijobiy ta'sir o'tkazib kelmoqda.

Kichik biznes rivojlanishi "Xitoy mo'jizasi" asosi bo'lib, mazkur mamlakatda savdo aylanmasi va ishchilar soni asosida KBXTni belgilash amalga oshiriladi. Xitoyda tadbirkorlikni rivojlantirish faqatgina xalqaro tajribalar asosida emas, balki milliy va an'anaviy tajriba, xususiyatlardan foydalangan holda amalga oshirilgan. Xususan, konfutsiylik asosidagi Guansi, ya'ni ijtimoiy ish yuritish uslubi hamda Tuneyadga qarshi harakatlar samarasi xitoylik tadbirkorlarda o'ziga xos biznes madaniyatini shakllantirgan. Bu aynan tadbirkorlarning raqobatbardoshligi asosini

tashkil etgan. Shuningdek, oldin Xitoydan emigratsiya qilgan vatandoshlarning ta'siri, ya'ni "Xuachay investitsiyalari" ham mamlakatda KBXT subyektlarining rivojlanishi hamda raqobatbardoshligini shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatgan. Sohani rivojlantirish maqsadida hukumat KBXT subyektlarining rejali asosda o'sishini ta'minlashga (yillik 8 %) harakat qilib, maxsus davlat dasturlarini amalga oshirgan. Shuningdek, davlat xaridlarida KBXTga ustuvorlik berish hamda KBXTni milliy qimmatli qog'ozlar bozori shakllantirish yordamida qo'shimcha moliyalash omillari ham xitoylik tadbirkorlarga raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlarini yaratgan.

Qulay geografik joylashuv va rivojlanayotgan infrastrukturaga ega bo'lgan Turkiya ham kichik biznes raqobatbardoshligi bo'yicha yuqori ko'rsatkichlarga ega. Ushbu mamlakatda KBXTni belgilash ishchilar soni, investitsiya hajmi va savdo aylanmasi asosida amalga oshiriladi hamda tadbirkorlarni qo'llab quvvatlash, ham tarmoqlar kesimida, ham mintaqaviy darajada amalga oshiriladi. Turkiyada kichik biznesni rivojlanishi katta hajmdagi investitsiyalar samarasi asosida ro'y bergan. Hukumat investitsion jozibadorlikni yanada oshirish maqsadida faol xorijiy investitsion emigratsiyani rag'batlantirish siyosatini olib bormoqda. Bu omillar mamlakatdagi tadbirkorlikning yanada taraqqiy etishi va raqobatbardoshlikni oshishiga xizmat qilmoqda. Iqtisodiyotni yuqori darajada strategik boshqaruvini tashkil etilishi hamda eksportga yo'naltirilganlik siyosati ham turk tadbirkorlariga qo'shimcha raqobat ustunliklarini taqdim qilmoqda.

Biznes yuritish qulayligi reytingi (Doing Business) yetakchisi Singapurda ham KBXT subyektlari raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha yuqori darajada sharoitlar yaratilgan. Mamlakatda KBXTni tasniflash ishchilar soni, investitsiya hajmi va savdo aylanmasi asosida amalga oshiriladi. Raqobat ustunliklarini shakllantiruvchi omillar sifatida Qonun ustuvorligi, xorijdan investitsion emigratsiyani rag'batlantirish hamda EIZ va offshor zonalarini tashkil etilishini ko'rsatish mumkin. Bundan tashqari, qulay geografik joylashuv, sifatli infrastruktura va yuqori darajadagi logistika hamda sifatli moliyaviy xizmatlar va fond bozorining mavjudligi ham bu yo'nalishda ijobiy ta'sirni yaratadi. Singapurning o'ziga xosliklaridan biri sifatida biznesni masofadan boshqarish imkoniyatini ko'rsatish mumkin. Shuningdek, mamlakatda yuqori malakali, raqobatbardosh personalning yetarliligi ham qo'shimcha raqobat ustunliklarini shakllantiradi, Ushbu omil Singapur ta'lim tizimining eksklyuzivligi natijasi bo'lib hisoblanadi.

Doing Business reytingida yetakchilaridan biri bo'lgan Birlashgan Arab Amirliklarida (BAA) ishchilar soni, investitsiya hajmi va savdo aylanmasi asosida KBXTni belgilash, guruhlash amalga oshiriladi. Amirliklar yangi dunyo biznes brendi Dubay timsolida tadbirkorlikni rivojlantirish uchun eng optimal sharoitlarga ega bo'lgan markaz tashkil qilishgan. Rivojlangan infrastruktura va soliq yukining kamligi, mamlakatda stabil hamda yuqori talab va makroiqtisodiy ko'rsatkichlar har qanday tadbirkorlikni rivojlantirish uchun ijobiy omil sifatida xizmat qiladi. Xorijdan investitsion emigratsiyani rag'batlantirish siyosati BAAda nafaqat yangi tadbirkorlik subyektlarini tashkil etilishiga, balki xorijiy biznes vakillarini mahalliy tadbirkorlar bilan hamkorlik qilishlari hamda shu asosda raqobatbardoshlik darajasini oshishiga asos bo'lib xizmat qiladi. Amirliklarning kichik biznes va xususiy tadbirkorlik

subyektlarini rivojlantirish va raqobatbardoshligini ta'minlash bo'yicha o'ziga xosligi "islom moliyasi samarasi" natijasida shaklangan. Aynan, kichik biznes sohasi hamda islom moliyalash tizimining taraqqiy etishi Birlashgan Arab Amirliklari, Dubay shahrining xalqaro moliya markaziga aylanishiga xizmat qilgan.

XULOSA VA TAVSIYALAR

Xulosa sifatida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorijiy tajribasini o'rganish va uni ilmiy-amaliy ishlanmalar, nashrlarda yoritish, bu yo'nalishda internetda milliy kontentlarni ko'paytirish mamlakatimizda ham tadbirkorlikni rivojlanishiga ijobiy turtki berishini ta'kidlaymiz. Shu o'rinda yuqorida ko'rsatilmagan mamlakatlar bo'yicha ham o'xshash o'rganish hamda tahlillarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb o'ylaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Vaisov D.I. **"Kichik firmalar raqobatbardoshligini oshirishning mintaqaviy muammolari."** 2023-yil, dekabr, № 11–12 sonlar. YASHIL IQTISODIYOT VA TARAQQIYOT jurnali. <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
2. Aripov O.A. **"Xorijiy mamlakatlarda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi."** Monografiya. Namangan nashriyoti, 2018. – 213 b. ISBN 978-9943-5071-4-2.
3. Abduraxmonov K.X., Shoyusupova N.T., Bakiyeva I.A., Abduraxmanova G.K. **"Kichik biznesda aholini munosib mehnat tamoyillari asosida ish bilan ta'minlashni takomillashtirish."** Monografiya. – T.: IQTISODIYOT, 2016. – 217 b.
4. **EEC Report PDF.**
5. **"Iyun 2022 / NOVAYA ITALIYA."** Prilozhenie k respublikanskomu delovomu ezhenedelniki «Kursiv». GUIDE: Kak rabotayet biznes-model budushchego.
6. **Ministerstvo Yusticii SShA rassmatrivaet vozmozhnost razdeleniya kompanii Google.**